

УДК 32.01Monroe J.:327(73)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6312020.5>

Прегледни рад

Марко Вигњевих

Факултет политичких наука, Београд

САВРЕМЕНА РЕАФИРМАЦИЈА МОНРООВЕ ДОКТРИНЕ

Сажетак

Спољна политика САД представља једну од најважнијих тема у данашњим геополитичким дискурсима који за незаобилазно полазиште узимају мултиполаризацију међународних односа. Стога ће предметно истраживање у овом раду бити засновано на испитивању могућности савремене реafirмације Монроове доктрине. Смисао тога је и покушај да се додатно сагледа дипломатија САД и евентуално претпостави њен даљи курс у односу на данас појачани утицај Русије и НР Кине у Средњој и Јужној Америци. Први део рада везује се за 19. век и геостратешки контекст америчког континента који је одредио модел западне хемисфере (Северна, Средња и Јужна Америка) - основу Монроове доктрине. Замисао датог модела, као јединствене интересне сфере САД, у раду добија на значају и оценом да је исти послужио као принцип приликом геостратешке поделе Европе након Другог светског рата. У другом делу рада следи приказ имплементације Монроове доктрине и успостављања западне хемисфере путем интервенционистичке политике коју су САД спроводиле у 19. и 20. веку. Примери појединих земаља Средње и Јужне Америке

показују интервенционизам заснован на комбинацији економске и војне моћи САД, што је матрица препознатљива и у другим деловима света у каснијем постхладноратовском периоду. Трећи део конкретно открива данашње присуство Русије и НР Кине у западној хемисфери указујући на моделе сарадње ових земаља са земљама Латинске Америке. Закључак је да је западна хемисфера САД поново *угрожена*, јер се у последње време бележи појачани утицај других земаља у региону који су САД давно прогласиле за своју интересну зону.

Кључне речи: Џејмс Монро, Монроова доктрина, САД, Русија, НР Кина, Јужна Америка, Средња Америка, спољна политика.

1. НАЧЕЛА МОНРООВЕ ДОКТРИНЕ

Монроова доктрина представља стратешки концепт америчког председника Џејмса Монроа који је, регионално оријентисан према целокупном америчком континенту – западној хемисфери - доминирао спољном политиком САД током 19. и добрим делом 20. века. Стратешким документима и иницијативама на бази циљева и различитих историјских прилика, ова доктрина доживела је модификације због којих се у раду посматра и као важан темељ глобалне дипломатије САД.

Начела Монроове доктрине формулисана су под снажним утицајем регионалних фактора који су временом попримили и шире геополитичке разmere. Дугогодишњи колонијални систем у Јужној Америци, под доминантним утицајем Шпаније, почео је да слаби услед јачања ослободилачких покрета почетком 19. века. Симон Боливар, подигавши револуцију против шпанских колонизатора 1811. године, успео је да, у периоду од 1817. до 1820. године, ослободи Венецуелу и Колумбију. Значајан догађај такође представља и оснивање Велике Колумбије (GranColumbia) 1819. године, државе која је тада обухватала територије данашње Венецуеле, Панаме, Колумбије и Еквадора

а чији је председник био њен оснивач - Симон Боливар.¹ Аргентински револуционар Хосе Де Сан Мартин повео је борбу за ослобођење Аргентине 1816. године и том приликом нанео пораз шпанским снагама на обалама Рија Парана и Сан Лоренцо.² Следеће године, заједно са својим пријатељем Бернардом О`Хигинсом, ослободио је Чиле да би, до краја 1821. године, заједно ослободили и Перу. Одређени број шпанских трупа који се задржао у појединим деловима Колумбије и Перуа поражен је и потиснут удруженим снагама Хосе Де Сан Мартина и Симона Боливара 1822. године.³ Новонастала ситуација у којој су некадашње шпанске колоније повратиле своју давно одузету слободу, покренула је одређена питања у којима су до изражаја дошле геостратешке калкулације САД, Велике Британије, Француске и *Свете Алијансе* (Русија, Аустрија, Пруска). Налинији тих геостратешких калкулација могуће је уочити следећи - спољни фактор - који је, поред регионалног, обликовао начела Монроове доктрине.

САД су убрзо након стицања независности јужно-америчких земаља успоставиле дипломатске односе са Аргентином, Перуом, Чилеом и Колумбијом 1822. године. Русија и Француска настојале су да придобију Велику Британију за пружање помоћи Шпанији да поврати изгубљене колоније. Ипак Велика Британија је у односу према јужноамеричким земљама била на другачијем геостратешком становишту. Овој земљи, која се примарно руководила економским интересима и потенцијалом Јужне Америке као великог и перспективног тржишта, више су одговарале јужноамеричке земље као независне државе него колонијални поседи под контролом Шпаније.⁴ Економска снага Велике Британије тог времена била је једна од несумњиво важнијих одредница спољне политике Џејмса Монроа. Основни мотив била је заштита америчке индустрије од претњи које је нарочито представљала далеко развијенија и напреднија британска индустрија. Главни инструменти у економској политици Џејмса Монроа били су високе царине, изградња инфраструктуре и оснаживање

1 Edward J. Renehan, *The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy*, Chelsea House, New York, 2007, p. 70;

2 Исто, стр. 71;

3 Исто, стр. 72;

4 Исто, стр. 75;

унутрашње трговине.⁵ Сама могућност да европске земље, нарочито Велика Британија, уместо САДпрошире свој утицај у региону Јужне Америке била је незаобилазна претпоставка и у дипломатском резонувању тадашњег америчког државног секретара Џона Квинсија Адамса.

Адамс је о томе својевремено говорио: „Претпоставимо да *Света Алијанса* нападне Јужну Америку и да Велика Британија том приликом самостално пружи отпор. Верујем да би у тој борби Велика Британија однела победу са својом командом на мору. Али тада би независност држава Јужне Америке била гарантована једино од стране Велике Британије, теземље би потом пале у њено наручје и уместо шпанске постале би британске колоније“.⁶ Вредно запажање произилази и из писма које је Томас Џеферсон упутио Џејмсу Монроу, а тиче се значаја усвајања стратешких максима да САД не смеју да се мешају у унутрашња питања на европском континенту нити да, са друге стране, дозволе било какво мешање европских држава у унутрашња питања на другој страни Атлантика.⁷ Ова два гледишта довољно указују на стратешку замисао утврђивања интересне зоне САД у виду западне хемисфере која географски подразумева целокупан амерички континент – Северну, Средњу и Јужну Америку. То је суштина саме доктрине Џејмса Монроа и њених начелаподређенихгеостратешкој замисли о западној хемисфери.

Наиме, Џејмс Монро је своју доктрину, познату и као *Америка Американцима*, прокламовао у посланици коју је упутио америчком Конгресуу децембру 1823. године. Пратећи већ поменуте геостратешке калкулације услед чињенице о стеченој независности јужноамеричких земаља, Моонрова доктрина садржи три фундаментална начела: начело *Три Америке* (Северна, Средња и Јужна), забране мешања европских земаља у унутрашња америчка питања и забране интервенција САД, односно мешања САД у унутрашња питања у Европи. Свака евентуална спољна интервенција или мешање у унутрашње америчке послове сматраће се непријатељским

5 Давид Ђ. Дашић, *Историја дипломатије-еволуција дипломатског метода*, Алтера, Београд, 2012, стр. 160;

6 Исто, стр. 87;

7 *Thomas Jefferson on the Monroe Doctrine*, доступно на: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/thomas.htm>; приступљено 01. 02. 2020. године;

чином.⁸ Сва три начела, нарочито прво, илуструју западну хемисферу као искључиво интересну зону САД, целокупан амерички континент као јединствену геополитичку целину која се тиме штити од било каквих колонизаторских аспирација европских земаља. Обраћајући се Конгресу Монро је том приликом образложио: „Никада се нисмо укључивали у ратове или питања која су се тичала европских сила, нити се то слаже са нашом политиком. Ми се припремамо за одбрану једино онда када су наша права нападнута или озбиљно угрожена. Дугујемо постојећим пријатељским односима између Сједињених Држава и европских сила да прогласимо и то како ћемо сваки њихов покушај да наметну свој систем или утицај, у било којем делу ове хемисфере, сматрати опасним по наш мир и безбедност“.⁹

Једна од главних премиса у овом раду је и та да Монроова доктрина чини основу интервенционизма САД који ће у предстојећа два века оставити неизбрисив траг у светској политичкој историји. Веза између овог спољнополитичког приступа и каснијег америчког глобалног интервенционизма на првом месту остварује се са тзв. *Рузвелтовим додатком Монроовој доктрини (Roosevelt Corollary to the Monroe Doctrine)*. Ова конкретна спољнополитичка концепција америчког председника Теодора Рузвелта је прва значајна модификација Монроове доктрине и почетна фаза развоја америчког интервенционизмачији је извор дипломатска стратегија Џејмса Монроа. Зато је важно имати на уму две историјске парадигме – економску моћ САД при крају 19. и почетком 20. века и Рузвелтова виђења америчке спољне политике.

У поменутом периоду економска моћ САД била је и предуслов развоја њене војне снаге – нарочито ратне морнарице чија је изградња започета крајем 19. века. Узимајући прецизниције у обзир период од 1885. године па све до почетка 20. века, индустријска производња САД претекла је до тада доминирајућу британску. Идући уназад до времена грађанског рата, САД бележе пораст производње

8 Давид Ђ. Дашић, *Историја дипломатије-еволуција дипломатског метода*, нав. дело, стр. 160;

9 *Monroe Doctrine; December 2, 1823*, доступно на: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp; приступљено 01. 02. 2020. године;

челичних шина за 523%, угља за 800%, железничких пруга за 567% и пшенице за 526%. Као што је и сам Хенри Кисинџер у свом чувеном делу *Дипломатија* оценио: „Још никада се није догодило да једна земља доживи такво повећање моћи, а да истовремено не покуша да прошири свој утицај на цео свет“.¹⁰ Параметри економске моћи били су незаобилазни у Рузвелтовим схватањима међународне улоге САД и суштине њене томе подређене спољне политике.

Теодор Рузвелт је сматрао да је суштина спољне политике САД њено прилагођавање глобалној равнотежи снага. Заступао је став да су САД атлантска и пацифичка сила која има могућност доношења одлука о суштинским питањима Запада и Истока. Он у томе иде и даље указујући да САД, бранећи западну хемисферу и интервенишући у сваком стратешки битном региону, штите равнотежу снага у глобалним оквирима чувајући при томе и међународни мир. Својим спољнополитичким виђењима он проширује Монроову доктрину на плану одбране од спољних утицаја у западној хемисфери, обећавајући да ће САД не само бранити већ и превентивно интервенисати ради заштите западне хемисфере.¹¹

Ту се може и уочити зачетак идеје каснијем америчком интервенционизму чија суштина изворно полази од Монроове доктрине и њених есенцијалних начела. У годишњој поруци Конгресу, од 4. децембра 1904. године, тадашњи председник САД Теодор Рузвелт прецизирао језначење и смисао онога што је у америчкој и светској политичкој историји познато као *Рузвелтов додаток Монроовој доктрини*. Тоје улога и деловање САД као *међународног полицајца* у циљу решавања случајева лошег и погрешног поступања у западној хемисфери. Тачније, САД, као *цивилизована нација*, имају дужност и обавезу да, у складу са Монроовом доктрином, интервенишу и умешају се у унутрашње послове и питања својих *непристојних и регионалних нестабилних суседа*.¹² Незаобилазни сегмент у свему томе је и тзв. концепт *доларске дипломатије*, који се у

10 Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, Клуб плус, Београд, 2011, стр. 23;

11 Хенри Кисинџер, *Светски поредак: размисљања о карактеру држава и праву историје*, Клуб плус, Београд, 2015, стр. 278;

12 Stephen G. Rabe, „Theodore Roosevelt, the Panama Canal, and the Roosevelt Corollary: Sphere of Influence Diplomacy“, *A Companion to Theodore Roosevelt* (Serge Ricard), Blackwell Publishing Ltd. Hoboken, 2011, p. 289;

инструменталном смислу јавља као важан прилог Рузвелтовом регионалном интервенционизму. Тешка економска ситуација у земљама Средње Америке, услед дугова према појединим европским земљама, навела је тадашњег америчког државног секретара Филандера Нокса (државни секретар САД у периоду од 1909-1913. године) на идеју *доларске дипломатије*. Циљ је био спречити европске земље попут Француске, Велике Британије и Немачке да, у случају немогућности отплате дугова, насилним путем реше питање својих потраживања. Основни принцип *доларске дипломатије* био је тај да ВолСтрит отплати те дугове, пружи нове финансијске зајмове земљама у региону и да се затим у те земље пошаље војска која би заузела њихове царине и преузела извозне таксе као гаранцију отплате.¹³

Дакле геостратешки модел САД о западној хемисфери, првобитно формулисан у спољнополитичкој доктрини Џејмса Монроа, са *Додатком* Теодора Рузвелта шири свој домен и полако развија глобалне аспирације које су временом бивале наглашеније. Као добар пример тога може послужити геостратешко постављање САД у Европи у предвечерје Хладног рата. Израженија вероватноћа сукоба са СССР у односу на премису о међусобној сарадњи, нужно је водила ка геостратешкој дихотомији Запад-Исток, тачније подели Европе на западни део - интересну зону САД – односно источни – интересну зону СССР. Може се рећи да су САД засигурно стварале своју западну хемисферу на европском континенту стремећи ка учвршћивању и ширењу политичког, економског и војног утицаја, одупирући се тиме совјетском. Амерички дипломата Џорџ Кенан био је први који је у то време указивао на изгледности сукоба разбијајући тиме неретке илузије о сарадњи. Кенан је предлагао да САД формирају сферу утицаја у оквиру Западне Европе са линијом раздвајања која ће ићи кроз Немачку, где ће, зарад постизања геополитичке равнотеже, морати да обезбеде довољно снаге и политичког јединства. Амерички дипломата је дато виђење образложио имајући у виду чињеницу да су совјетске трупе прве ушле у земље Источне Европе након Другог светског рата и да је Источна

13 Alan McPherson, *A Short History of U.S. Interventions in Latin America and the Caribbean*, Blackwell Publishing Ltd. Hoboken, 2016, p.61;

Европа била много ближа Москви него Вашингтону.¹⁴ Овакво стварање западне хемисфере САД у Европи имало је манифестно упориште у једном економском и једном војном инструменту – *Маршаловом плану* и *Северноатлантској уговорној организацији* (*North-Atlantic Treaty Organization - NATO*).

Маршалов план (име добио по државном секретару САД Џорџу Маршалу) из 1947. године је у бити представљао америчку хладноратовску стратегију која је у себи садржала два главна циља. Први је заштита и реализација интереса САД и њених западних савезника док се други руководио принципом да је боље спасити и одржати пола Европе него је целу у потпуности препустити СССР.¹⁵ *Маршалов план* био је оријентисан према економском оснаживању Западне Европе због чега се ова хладноратовска стратегија често назива и *Програм европске обнове* (*European Recovery Programme*). У том економском подухвату америчка финансијска помоћ западноевропским земљама износила је 15 милијарди долара до 1952. године.¹⁶ Са порастом хладноратовских тензија јачала је и потреба за додатним учвршћивањем европске западне хемисфере и њене заштите од уплива утицаја СССР и евентуалних безбедносних претњи. Логичан корак у том правцу, који је такође одговарао и суштинској природи Хладног рата, била је интензивнија војна интеграција САД и Западне Европе.

Одговор том захтеву било је оснивање *Северноатлантске уговорне организације* – *НАТО*, као наредна хладноратовска стратегија подређена циљу додатног јачања западне хемисфере САД у Европи. „За НАТО се каже да је *чедо хладног рата*. Стратешки циљ његовог стварања било је обезбеђивање чвршће, не само политичке и економске, него и војне и безбедносне повезаности САД и Западне Европе ради ефикаснијег супротстављања свим евентуалним претњама које би могле да долазе са Истока, од стране комунистичког Совјетског Савеза

14 Хенри Кисинџер, *Светски поредак: размишљања о карактеру држава и правцу историје*, Клуб плус, Београд, 2015, стр. 315-316;

15 Џон Луис Гедис, *Изненађења, безбедност и искуство Америке – Предавања о америчкој цивилизацији и управљању*, Клуб Плус, Београд, 2008, стр. 65;

16 Давид Ђ. Дашећ, *Историја дипломатије-еволуција дипломатског метода*, нав. дело, стр. 349;

и његових идеолошких и политичких сателита, у контексту створене хладноратовске атмосфере у Европи и свету“.¹⁷

2. УСПОСТАВЉАЊЕ ЗАПАДНЕ ХЕМИСФЕРЕ

Историја америчке дипломатије бележи практичну примену Монроове доктрине у различитим формама интервенционизма. Најзаступљенији вид те интервенционистичке политике у 19. и 20. веку била је комбинована употреба економске и војне моћи САД у појединим земљама Средње и Јужне Америке.

Први значајан пример таквог интервенционизма био је рат са Мексиком у периоду од 1846. до 1848. године, који је у коначници резултирао заузимањем Тексаса. Тексас је претходно прогласио независност од Мексика 1836. године и тиме се одвојио од тзв. Коахуље и Тексаса (Coahuila and Texas), државе коју је Мексико основао 1824. године након рата за независност који је повео против Шпаније.¹⁸ Намера тадашњег председника САД Џејмса К. Полка била је да спречи могуће ширење британског утицаја у Калифорнији и Орегону и да се супротстави могућим покушајима Велике Британије и Француске да предупреду САД у намери да анектира Тексас (анексија изведена 1845. године).¹⁹ Полк је послао преговарача Џона Сиделада од Мексика откупи Калифорнију за 25 милиона и Нови Мексико за 5 милиона долара, као и да реши питање успостављања границе са Тексасом. Конзервативна струја у Мексику одбила је понуду што је Џона Сидела навело да заузме став о рату као једино могућем решењу. Рат који је избио 1846. године, након што је америчка војска извршила упад преко мексичке границе, окончан је тријумфом САД и *Споразумом Гуадалупе Хидалго (Treaty of Guadalupe Hidalgo)* 1848. године. На основу тог споразума САД су добиле велики део територија тадашњег Мексика укључујући и Тексас.²⁰

17 Исто, стр. 351;

18 Alan McPherson, *A Short History of U.S. Interventions in Latin America and the Caribbean*, nav. delo str.19;

19 Edward J. Renehan, *The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy*, nav. delo str. 91;

20 Alan McPherson, *A Short History of U.S. Interventions in Latin America and the Caribbean*, nav. delo str. 21;

Следећи за успостављање западне хемисфере САД значајан догађај био је америчко-шпански рат крајем 19. века. Исход овог рата је имао двоструки значај: САД су заузеле Кубу а период шпанске регионалне доминације био је сасвим окончан. О геостратешкој важности Кубе писао је и Томас Џеферсон у свом већ поменутом писму Џејмсу Монроу: „Искрено признајем да сам на Кубу гледао као на најинтересантнији додатак нашем систему држава. Контрола коју би ово острво, заједно са Флоридом, несумњиво омогућило над Мексичким заливом и државама које на њега излазе испунила би меру нашег политичког благостања“.²¹ Америчко-шпански рат, којем је претходила побуна Кубанаца против шпанске колонијалне владавине, започео је 1898. и исходовао *Парискит споразумот* (*Treaty of Paris*) у децембру исте године. Поражена Шпанија имала је обавезу да призна независност Кубе и да преда америчкој страни Порто Рико, Филипине (САД купиле Филипине за 20 милиона долара) и пацифичко острво Гуам. Поред тога, крај 19. века у дипломатској историји САД обележила је и прва америчка окупација Кубе од 1899. до 1902. године (друга окупација 1906–1909; трећа окупација 1917–1922.).²² Иако начелно базирана на пружању помоћи Кубанцима у управљању државом, ова америчка окупација је, осим геостратешког, непобитно садржала и економски интерес. О томе говоре поједини подаци о инвестицијама и власништву над укупним пољопривредним земљиштем. Америчке инвестиције биле су тада удвостручене и износиле су 100 милиона долара. Кубанци су поседовали 15% док су САД имале 60% удела у власништву над укупним пољопривредним земљиштем.²³

Почетак 20. века било је време када је претходно започето успостављање западне хемисфере у даљој спољној политици САД настављено по узусима *Рузвелтовог додатка Монроовој доктрини*. Две кризне ситуације су прилично утицале на Теодора Рузвелта и наобликовање његовог спољнополитичког становишта према Средњој и Јужној Америци. Прва криза везује се за Венецуелу и тамошњу ситуацију из 1902. године

21 *Thomas Jefferson on the Monroe Doctrine*, доступно на: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/thomas.htm>; приступљено 08. 02. 2020. године;

22 Alan McPherson, *A Short History of U.S. Interventions in Latin America and the Caribbean*, nav. delo str. 43;

23 Исто, стр. 45;

када је ова земља престала да отплаћује дугове европским земљама. Оно што су Немачка, Велика Британија и Италија реагујући предузеле била је блокада венецуеланских лука, заплена и потапање неколико венецуеланских бродова. Рузвелт је подстакнут ситуацијом упутио 50 бродова ка Венецуели што је приморало инволвиране европске земље на преговоре који су окончани доношењем тзв. *Вашигтонских протокола (Washington Protocols)*. Крајњи резултат било је уклањање блокаде, смањење дуга и утврђивање начина односно модела његове даље отплате. Рузвелтови потези суштински су били пре подређени империјалном такмичењу са Европом него самој Венецуели о чијем председнику је Рузвелт имао обичај да каже да је „невероватно злобан мали мајмун“. Друга кризна околност догодила се у Доминиканској Републици чији су дугови према европским државама износили 32 милиона долара. Тада на сцену ступа приватна америчка фирма (*San Domingo Improvement Company*) која је, са једне стране, почела да отплаћује део тих дугова и да, са друге, подстиче извоз Доминиканске Републике како би ова земља себи обезбедила финансијска средства потребна за враћање зајмова. Америчка фирма и њене активности били су погодан инструмент којим је Рузвелт настојао да карибске земље учини економски стабилнијим, тачније да прошири утицај САД у тим земљама. САД су фирми *San Domingo Improvement Company* омогућиле да, у периоду између 1903. и 1904. године, преузме контролу над лукама Доминиканске Републике и да уједно наплаћује царине.²⁴

У то време, *Рузвелтов додатак Монроовој доктрини* значајно је дошао до изражаја и са успостављањем контроле над Панамским каналом који је повезивао Атлантски океан и Пацифик. Несумњиво то је био још један незаобилазан геостратешки потез САД срачунат са ширењем западне хемисфере и такмичењем у глобалној конкуренцији. За однос са Панамом у том контексту важан је Уговор из 1903. године којим је САД дато 10 километара широког земљишта за изградњу канала. Уговор је садржао и одредбу, тачније члан 136 који је САД омогућио да слободно војно интервенишу у Панами како би успоставили политички и друштвени поредак. Заштита геостратешких интереса, препознатим пре свега у одбрани

24 Исто, стр. 48;

Панамског канала, била је суптилно обавијена начелом одбране Панаме и панамског народа од спољних непријатеља. Саму изградњу канала, до тада највећег инжењерског подухвата који је званично пуштен у саобраћај 1914. године, пратила је мобилизација на десетине хиљада инжењера, медицинског особља и физичких радника из различитих делова света. САД су, на линији члана 136, интервенисале у Панами 1918. године зауевши при томе неколико острва а све у циљу заштите пловног правца од претњи немачких подморница. Потом је смрт панамског председника исте године створила ванредно стање које су САД послужиле да даље прошире домен своје интервенционистичке политике у Панами, полако преузимајући контролу над привредом ове земље.²⁵

Директна последица околности везаних за питање Панамског канала била је каснија кризна ситуација у још једној земљи Средње Америке – Никарагви. Проблем планиране изградње канала и у Никарагви добио је посебну димензију јер је навео тамошње државно руководство на званичну политику зближавања са појединим земљама изван региона. У периоду од 1893. године, никарагвански председник Хосе Сантос Зелајасматрао је САД за модел развоја подржавајући стране инвестиције у Никарагви. Међутим, одлука САД да ипак започну изградњу канала у Панами неминовно је водила јачању односа Никарагве са Јапаном, Великом Британијом, Немачком и Француском. Зелаја је тиме настојао да добије финансијске зајмове и да истовремено испита заинтересованост ових земаља за изградњу канала у Никарагви. Ситуација је кулминирала са пружањем подршке Хосе Сантоса Зелаје интервенцији Ел Салвадора и Мексика у Гватемали и са заузимањем Хондураса од стране Никарагве. САД су, логично, у свему томе виделе спољну претњу по западну хемисферу, перципирајући и Зелајино настојање за регионалном доминацијом у Средњој Америци. Интервенција у виду окупације Никарагве уследила је 1912. чему је претходило избијање грађанског рата у тој земљи 1909. године, а у којем су САД давале подршку побуњеницима у борби против Хосе Сантоса Зелаје.²⁶

25 Исто, стр. 59;

26 Исто, стр. 63;

Монроова доктрина била је неодвојиви део и укупне хладноратовске стратегије САД у другој половини 20. века. Сведена на одбрану западне хемисфере од ширења идеолошког утицаја комунизма, примена Монроове доктрине имала је и изражену економску димензију. На првом месту о томе поуздано сведочи пример Гватемале где су унутрашње економске реформе директно изазвале интервенцију САД. Реч је о аграрној реформи којом је одузето земљиште америчкој мултинационалној компанији *Јунајтед фрут компани (United Fruit Company)* а која је највеће земљиште имала у Гватемали. САД су посредно интервенисале и срушиле режим тадашњег председника Хакоба Арбенсаса 1953. године, пруживши путем своје војске финансијску и логистичку подршку побуњеном локалном становништву.²⁷ Слична формула примењена је и у Чилеу 1973. године када је изведен државни удар и са власти свргнут и убијен Салвадор Аљенде. Социјалистичка Влада у Чилеу је претходно, у периоду од 1971. до 1972. године, национализовала рударску производњу у земљи и тиме причинила велику штету америчкој компанији *Анаконда копермајнинг (Anaconda Copper Mining Company)*, која је од чилеанских рудника убирала 80% свог укупног профита.²⁸

У Никарагви је пак дошло до унутрашњег сукоба између власти и побуњеничког *Сандинистичког покрета за национално ослобођење (Sandinista National Liberation Front)*, чији је врхунац било свргавање са власти Анастасија Сомозе 1979. године. Изражавајући забринутост да би смена власти у Никарагви могла да оснажи регионални утицај СССР, САД су формирале паравојну десничарску формацију *Контра (Contra)* којој су пружали подршку у борби против нове Владе. Тада у Никарагви почиње нови грађански рат, овога пута између *сандиниста* и *Контре*, који ће трајати током осамдесетих година 20. века.²⁹ Вероватноћа повећања совјетског ангажмана у региону била је разлог америчке, додуше неуспеле, интервенције на Куби у Заливу свиња 1961. године. Оно што је томе претходно допринело првенствено је било склапање

27 Немања Цуверовић, „Улога САД у друштвеним и политичким процесима у Латинској Америци током XX века“, *Годишњак 2009*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 483;

28 Исто, стр. 485;

29 Исто, стр. 488;

трговинског споразума између Кубе и СССР 1960. године. Тензије на релацији Хавана-Вашингтон изазвале су још неке спорадичне ситуације као што је то била наредба Фидела Кастра да америчке рафинерије на Куби прерађују совјетску нафту. Затим Кастрова одлука о национализацији шећерне индустрије након што је председник САД Двајт Ајзенхауер претходно забранио куповину 900.000 тона шећера од Кубе.³⁰

Крај хладног рата и доминација САД у униполарној структури међународних односа природно су утицали и на даљи спољнополитички курс према Средњој и Јужној Америци. Иако слабије заступљена, Монроова доктрина у постхладноратовској ери није у потпуности нестала на агенди америчке дипломатије. У њеној имплементацији тог времена више су били ангажовани економски и финансијски инструменти. Инструментални сет Монроове доктрине тада је обухватао финансијске механизме *Међународног монетарног фонда (International Monetary Fund)*, *Светске банке (World Bank)*, глобалне финансијске корпорације у којима САД доминирају заједно са европским земљама, затим успостављање зона слободне трговине, приватизацију јавног сектора итд. Ефекат примене набројаних ненасилних инструмената неминовно је водио ка порасту економске зависности земаља Средње и Јужне Америке.³¹

3. У ГЕОСТРАТЕШКОМ ФОКУСУ РУСИЈЕ И НР КИНЕ

Све израженија мултиполарност међународних односа ствара бројне претпоставке о геостратешким престојавањима где се полако отвара простор и за испитивање савремене спољнополитичке реафирмације Монроове доктрине. Средња и Јужна Америка неспорно постају део глобалних амбиција Русије и НР Кине и отуда питање о угрожености западне хемисфере САД све више добија на својој оправданости.

Свест о томе непобитно развија нове истраживачке премисе испитујући и потребу савремене америчке дипло-

30 Alan McPherson, *A Short History of U.S. Interventions in Latin America and the Caribbean*, нав. дело стр. 150;

31 Немања Цуверовић, „Улога САД у друштвеним и политичким процесима у Латинској Америци током XX века“, нав. дело стр. 481;

матије за евентуалним повратком начелима Монроове доктрине. У фебруару 2019. године, *Истраживачка служба Конгреса (Congressional Research Service)* сачинила је Извештај у којем је савремени значај Средње и Јужне Америке истакнут чињеницом да је *Стејт Департмент (State Department)* усвојио одређену платформу 2018. године, односно политику САД према овим регионима која се заснива на три стуба – економски раст и просперитет, демократско управљање и безбедност.³² Констатује се и да поједини сегменти спољне политике САД остављају простор за уплив спољних утицаја у западну хемисферу. Стога је тешко на првом месту изоставити смањена буџетска средства предвиђена за помоћ САД земљама Средње и Јужне Америке. Трампова администрација је у погледу тих средстава тражила од Конгреса 1,1 милијарду долара 2019. године, што је за 581 милион долара мање у односу на захтевани износ годину дана пре тога.³³ Одлука Доналда Трампа из 2017. године о повлачењу САД из *Споразума о транс-пацифичком партнерству (Trans-Pacific Partnership-TPP)* и основана претпоставка да би то могло негативно да се одрази на односе са Перуом, Чилеом и Мексиком. Затим Трампове снажне критике на рачун *Северноамеричког споразума о слободној трговини (North American Free Trade Agreement-NAFTA)* са Мексиком и Канадом, а које неретко прате претње повлачења америчке стране из Споразума.³⁴

Уочени сегменти спољне политике САД омогућавају, како је већ речено, продор одређених спољних утицаја у западну хемисферу, а пре свега Русије и НР Кине. С обзиром на глобалну конкуренцију, савремено геостратешко престојавање ове две земље у односу према западној хемисфери не изостаје у спољнополитичком резону САД. *Истраживачка служба Конгреса (Congressional Research Service)*, у делу једног свог Извештаја из 2017. године, међу спољнополитичким приоритетима Русије наводи обнову односа са појединим земљама Латинске Америке, посебно са онима са којима су постојали добри билатерални односи из времена СССР (Куба,

32 Mark P. Sullivan, *Latin America and the Caribbean: U.S. Policy Overview*, Congressional Research Service, Washington, 2019, p. 1;

33 Peter J. Meyer and Edward Y. Gracia, *U.S. Foreign Assistance to Latin America and the Caribbean: FY2019 Appropriations*, Congressional Research Service, Washington, 2019, p. 4;

34 Mark P. Sullivan, *Latin America and the Caribbean: U.S. Policy Overview*, nav. delo str. 1;

Никарагва, Венецуела).³⁵ У Извештају исте службе, од априла 2019. године, констатује се растући регионални утицај НР Кине као *потенцијална импликација* за политику САД. Оцењује се да је НР Кина, од 2001. године, значајно појачала пре свега економски ангажман у Средњој и Јужној Америци и тиме знатно повећала своју *меку моћ* на глобалном нивоу. Извештај у том смислу наводи да НР Кина има успостављена *стратешка партнерства* са Бразилом, Чилеом, Аргентином, Еквадором, Коста Риком, Перуом, Мексиком, Венецуелом и Уругвајем.³⁶

Русија остварује продор у западну хемисферу настојећи да развије војну и економску сарадњу са појединим земљама Средње и Јужне Америке. Дискурс руског регионалног утицаја незамислив је без покретачких фактора глобалне конкуренције са САД и суочавања са санкционим режимом након избијања кризе у Украјини 2014. године. Што се тиче перспективе војне сарадње са појединим земљама које припадају западној хемисфери, у основи исте постоји једна веома важна предност а то је чињеница да ова врста сарадње сеже још у време СССР. Циљ војне сарадње је да Русија превазиђе америчке добављаче, оствари профит и утиче на политичке и безбедносне односе земаља региона. Међу земљама које се највише снабдевају руским оружјем налазе се Куба, Никарагва (од 2000. године увози 90% оружја из Русије), Венецуела и Перу. Паралелно са САД, у периоду од 2000. до 2017. године, удео Русије у снабдевању оружјем био је око 20%.³⁷

У економској сфери постоји узлазни тренд робне размене, односно повећање од 44% ако се посматра десетогодишњи период од 2006. па до 2016. године када је трговинаса Бразилом и Мексиком износила 12 милијарди долара. Посебан сегмент економске сарадње читава се у инвестиционим активностима руских фирми у региону у области енергетике. Нафта и гас били су разлог знатног улагања средстава у земље попут Венецуеле, Мексика и Боливије.³⁸ Због актуелности недавних

35 Cory Welt, *Russia: Background and U.S. Policy*, Congressional Research Service, Washington, 2019, p. 35;

36 Mark P. Sullivan and Thomas Lum, *China's Engagement with Latin America and the Caribbean*, Congressional Research Service, Washington, 2019, p. 2;

37 Julia Gurganus, *Russia: Playing Geopolitical Game in Latin America*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2019, p. 5;

38 Исто, стр. 3;

политичких догађаја у Венецуели потребно је истаћи деловање руске нафтне компаније *Росњефт* (*Rosneft*) у тој земљи. Једна од последица политичке кризе у Венецуели било је слабљење тамошње државне нафтне компаније што је околност која је навела иностране на повлачење и обуставу сарадње. У таквој атмосфери, главни мотив *Росњефт* асастоји се од очувања и даљег јачања његове доминантне улоге у унапређивању енергетског сектора Венецуеле.³⁹

Присуство Русије у западној хемисфери диктира још једна незаобилазна околност која, истовремено будећи и пажњу САД, доприноси савременој реafirмацији Монроове доктрине – појачани утицај НР Кине у Латинској Америци. Природа силе у настајању, као широко прихваћена одредница која се везује за НР Кину у међународним геостратешким наративима, шири домене њених глобалних амбиција у којима ни Латинска Америка није изостављена. Као и у пређашњем случају са Русијом, важно је имати на уму оне факторе који присуство НР Кине у западној хемисфери чине интензивнијим. Свакако је ту питање глобалне конкуренције са САД, али оно што се ипак чини израженијим јесте мотив за придобијање нових партнера у оквиру кинеског пројекта *Новог пута свиле* (*New Silk Road*). Ову тезу детаљније објашњава документ кинеске Владе из 2016. године који у погледу мотива НР Кине према Латинској Америци истиче успостављање сарадње на принципима „једнакости и обостране користи“ у областима трговине, инвестиција, пољопривреде, инфраструктуре, енергетике, технолошких иновација итд. Дати документ открива и једно интересантно виђење војне сарадње и њених суштинских циљева. Тако НР Кина настоји да „активно изврши војну размену и успостави сарадњу са латино-америчким и карипским земљама не искључујући и не циљајући при томе било коју трећу страну“.⁴⁰ Зато када се говори о НР Кини у контексту западне хемисфере САД пажњу треба више усмерити према економској димензији њеног регионалног деловања.

Уколико се поново узме у обзир временски распон од 2006. до 2016. године као референтни период, учачава се повећање

39 Исто, стр. 10;

40 Mark P. Sullivan and Thomas Lum, *China's Engagement with Latin America and the Caribbean*, nav. delo str. 2;

вредности укупне робне размене НР Кине и земаља Латинске Америке за 200%. Дати процентуални податак нарочито добија на свом значају уколико се упореди са процентом повећања робне размене између САД и земаља Латинске Америке од 38% у референтном периоду.⁴¹ Идући још даље, подаци бележе повећање са почетних 17 милијарди из 2002. па све до скоро 306 милијарди долара у робној размени за 2018. годину. Увоз НР Кине из земаља Средње и Јужне Америке износио је 158 милијарди долара (7,8% укупног увоза НР Кине) у 2018. док је извоз, посматрано у истој години, износио 148 милијарди (5,9% укупног увоза НР Кине). Иако економски оријентисана према целокупној Средњој и Јужној Америци, међу најистакнутијим трговинским партнерима НР Кине издвајају се Уругвај, Перу, Чиле и Бразил.⁴² Важну ставку економске дипломатијеу овом делу западне хемисфере представљају кинеске инвестиције и зајмови. Укупан износ инвестиција у 2017. години износио је преко 200 милијарди долара са фокусом у области транспорта, финансијских услуга, електричне и алтернативне енергије и информационих технологија. Са друге стране, кинеске банке се препознају као највећи кредитори у земљама Латинске Америке (Венецуела, Еквадор, Бразил) чији су зајмови, у периоду од 2005. до 2018. године, прешли цифру од 140 милијарди долара.⁴³

Крајњој оцени економске дипломатије НР Кине и њеног утицаја у овом делу западне хемисфере треба приложити и поједине критичке ставовеТрампове администрације. Тако се у *Стратегији националне безбедности (National Security Strategy)* из 2017. оцењује да „Кина настоји да повуче регион у своју орбиту кроз државне инвестиције и зајмове“ и такође изражава забринутост „због подршке Кине диктатури у Венецуели“. Државни секретар Мајк Помпео је, током званичне посете региону у октобру 2018. године, изразио своју забринутост указујући на тамошњу „предаторску економску активност“ НР Кине.⁴⁴

41 Julia Gurganus, *Russia: Playing Geopolitical Game in Latin America*,nav. delo str. 3;

42 Mark P. Sullivanand Thomas Lum, *China's Engagement with Latin America and the Caribbean*, nav. delo str. 2;

43 Исто, стр. 3;

44 Исто, стр. 3;

4. ЗАКЉУЧАК

Растући спољни утицај у западној хемисфери САД, онако како је и приказано у раду, несумњива је полазна тачка за испитивање савремене реafirмације Монроове доктрине. Носећи са собом извесну глобалну геостратешку тежину, предметно испитивање за сада дозвољава неколико важних констатација.

Посматрано на макро нивоу, правац светског геостратешког кретања, започет након завршетка Хладног рата, може изгубити на свом досадашњем интензитету. Уплив спољних утицаја у западну хемисферу САД, између осталог, може довести до пребацивања тежишта тог кретања - ширења Запада ка Истоку. То је важна околност јер некадашња униполарна структура света и доминација САД, полако али сигурно нестају са све приметнијом мултиполаризацијом и појавом нових глобално утицајних држава. Ове државе, тачније Русија и НР Кина, за разлику од неких прошлих времена, данас се налазе у позицији да одговоре на безбедносне изазове које ствара константно геостратешко приближавање САД њиховим границама и интересним зонама. Једна од могућих солуција је *мирно пребацивање лопте у двористице САД* што је фигуративни приказ данашњег јачања руског и кинеског утицаја у добром делу западне хемисфере – Латинској Америци.

Кроз историјски контекст, показано је да јесрж Монроове доктрине у успостављању и заштити западне хемисфере (Северна, Средња и Јужна Америка) од евентуалних спољних утицаја земаља изван америчког континента. То је геостратешки модел чије су се глобалне амбиције временом шириле сразмерно економском и војном јачању САД. У прилог томе указано је на *Рузвелтов додатак Монроовој доктрини* и концепт *доларске дипломатије* који су теоријски и практично допринели даљем развоју модела западне хемисфере, при чему је констатовано и то да дати модел може да послужи и у објашњавању хладноратовске поделе европског континента.

Примена Монроове доктрине ослањала се на интервенционистичку политику САД у појединим земљама Средње и Јужне Америке, током 19. и добрим делом 20. века. Пракса је

показала одређене аспекте тог интервенционизма који се могу препознати и у појединим примерима из постхладноратовског доба, у којима је та врста спољнополитичког наступа САД неспорно обележила добар део светске политичке историје. Свеprisутна комбинација економске и војне моћи, са есенцијалним геостратешким интересима начелно обавијеним хуманим принципима, даје смисао Монроовој доктрини као корену каснијих интервенција САД у свету.

Латинска Америка несумњиво заузима веома значајно место на агенди дипломатске стратегије Русије и НР Кине. Може се очекивати даље јачање, пре свега, економског утицаја ових земаља у средњем и јужном делу западне хемисфере. Посебну пажњу треба обратити на НР Кину и покретачки фактор *Новог пута свиле* који може имати примат у односу на глобалну конкуренцију са САД. Што се тиче Русије, подстицај њеног даљег појачаног ангажмана треба посматрати са два аспекта – глобалне конкуренције са САД и потребе за ширењем на светском тржишту енергетике. Смислено је очекивати да би Монроова доктрина, сходно датим референцама и општим трендом промене структуре међународних односа, у својој евентуалној реафирмацији била поново модификована, али овога пута са једним рационалнијим приступом у којем нема много простора за војни интервенционизам.

ЛИТЕРАТУРА

- Гедис Луис Џон, *Изненађења, безбедност и искуство Америке – Предавања о америчкој цивилизацији и управљању*, Клуб плус, 2008.
- Давид Ђ. Дашећ, *Историја дипломатије-еволуција дипломатског метода*, Алтера, Београд, 2012.
- Кисинџер Хенри, *Дипломатија*, Клуб плус, Београд, 2011.
- Кисинџер Хенри, *Светски поредак: размишљања о карактеру држава и правцу историје*, Клуб плус, Београд, 2015.

- Џуверовић Немања, „Улога САД у друштвеним и политичким процесима у Латинској Америци током XX века“, *Годишњак 2009*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 477-495.
- Gurganus Julia, *Russia: Playing Geopolitical Game in Latin America*, CarnegieEndowmentforInternationalPeace, Washington, 2019.
- McPhersonAlan, *A Short History of U.S. Interventions in Latin America and the Caribbean*, Blackwell Publishing Ltd.Hoboken, 2016.
- Meyer J. Peter and Gracia Y. Edward, *U.S. Foreign Assistance to Latin America and the Caribbean: FY2019 Appropriations*, Congressional Research Service, Washington, 2019.
- *Monroe Doctrine; December 2, 1823*, Интернет: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp;
- Renahan J. Edward, *The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy*, Chelsea House, NewYork, 2007.
- Rabe G Stephen, „Theodore Roosevelt, the Panama Canal, and the RooseveltCorollary: Sphere of Influence Diplomacy“, *A Companion to Theodore Roosevelt* (Serge Ricard), Blackwell Publishing Ltd.Hoboken, 2011, p. 274-293.
- Sullivan P.Mark, *Latin America and the Caribbean: U.S. Policy Overview*, Congressional Research Service, Washington, 2019.
- Sullivan P.Mark and Lum Thomas, *China's Engagement with Latin America and the Caribbean*, Congressional Research Service, Washington, 2019.
- *Thomas Jefferson on the Monroe Doctrine*, Интернет: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/thomas.htm>;
- Welt Cory, *Russia: Background and U.S. Policy*, Congressional Research Service, Washington, 2019.

Marko Vignjević

CONTEMPORARY REAFFIRMATION OF MONROE DOCTRINE

Resume

US foreign policy is one of the most important topics in today's geopolitical discourse who take the multipolarisation of international relations as an indispensable starting point. Therefore, the subject research in this paper will be based on examining the possibility of contemporary reaffirmation of the Monroe Doctrine. The point is also to try to look further at US diplomacy and possibly assume its further course compared to the increased influence of Russia and the People's Republic of China in Central and South America today. The first part of the paper deals with the 19th century and the geo-strategic context of the American continent who determined the model of the Western Hemisphere (North, Central and South America) - the basis of the Monroe Doctrine. The idea of this model, as a unique sphere of interest of the USA, in the paper it is given importance and evaluation that it served as a principle in the geostrategic division of Europe after the Second World War. The second part of the paper presents the implementation of the Monroe Doctrine and the establishment of the Western Hemisphere through interventionist policies conducted by the United States in the 19th and 20th centuries. Examples of individual countries in Central and South America show interventionism based on a combination of US economic and military power, making the pattern recognizable in other parts of the world in the later post-Cold War period. The third part specifically reveals the today's presence of Russia and the People's Republic of China in the Western Hemisphere, pointing to models of cooperation between these countries and Latin Amer-

ican countries. On the basis of all this, the conclusion is that the western hemisphere of the USA is again "threatened", that is, for the first time since the end of the Cold War, there is an increased influence of other countries in the region which the United States long ago declared its area of interest.

Keywords: James Monroe, Monroe Doctrine, USA, Russia, People's Republic of China, South America, Central America, Foreign Policy.⁴⁵

* Овај рад је примљен 14. фебруара 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. фебруара 2020. године.